
પ્રવચન નં. ૨૬૦ ગાથા-૧૮૧-૧૮૩ શુક્રવાર, જેઠ વદ ૧૩, તા. ૨૨-૦૬-૧૯૭૯

(‘સમયસાર’) ‘સંવર અધિકાર’ પહેલેથી શરૂ (કરીએ), ફરીને. ‘જરેખર એક વસ્તુની બીજી વસ્તુ નથી...’ ઉપચારથી કથન કહેવાય એ તો જાણવા માટે છે બાકી એક વસ્તુને (અને) બીજી વસ્તુને કાંઈ સંબંધ નથી. એક આત્માને અને બીજા આત્માને કાંઈ સંબંધ નથી. એક પરમાણુને અને આત્માને કાંઈ સંબંધ નથી. એક પરમાણુને બીજા પરમાણુ સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. બધું આમાં આવી જાય.

‘જરેખર એક વસ્તુની બીજી વસ્તુ નથી (અર્થાત્ એક વસ્તુની બીજી વસ્તુ કાંઈ સંબંધી નથી)...’ આહા..હા...! એમ આત્માને દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રથી પણ કાંઈ સંબંધ નથી. એમ છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- વ્યવહાર સંબંધ તો છે.

ઉત્તર :- ઈ તો કીધું, કથન – ભાષા કહેવાય બાકી વસ્તુ નથી. વ્યવહાર તો કથનમાત્ર છે. આવે છે ને ? ‘કળશટીકા’માં.

બાકી એક ચીજ આત્મા છે એને બીજા આત્મા સાથે કે પરમાણુ સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. ‘કારણ...’ કાંઈ સંબંધ નથી એનું કારણ કે, ‘બન્નેના પ્રદેશો ભિન્ન હોવાથી...’ બેયના

પ્રદેશ ભિન્ન છે. આહા..હા...! વિકારી પરિણામ અને નિર્વિકારી વસ્તુ બેના ક્ષેત્ર ભિન્ન છે. બેનું રહેવાનું સ્થાન ભિન્ન છે. વિકાર અત્ય પ્રદેશ – અંશમાં રહે છે અને આખી ચીજ બધા પ્રદેશમાં રહે છે. રાગ દયા, દાન, ભક્તિ આદિ એના પ્રદેશો એ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ એના જુદા છે અને આત્મા ત્રિકાળી આનંદસ્વરૂપ (છે) એના દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ તો જુદા છે. આહા..હા...! પરના દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ તો જુદા છે પણ એની પર્યાયનો અંશ જેટલો, જેટલામાંથી ઉઠે એટલા પ્રદેશો પણ દ્રવ્ય આત્માની અપેક્ષાએ જુદા છે.

‘તેમને એક સત્તાની અનુપપત્તિ છે...’ બે થઈને એક સત્તા ઉત્પન્ન થતી નથી. વસ્તુ સ્વભાવ શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ, એનું પરિણામન અને રાગનું પરિણામન બેની સત્તા જુદી જુદી છે, બેનું હોવાપણું જુદું જુદું છે. આ..હા...! આ ભેદજ્ઞાન કરાવ્યું છે. ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનપરિણામનમાં જણાય એવો છે. એથી જ્ઞાનપરિણામન તે આત્માનું સ્વરૂપ છે. રાગ છે તે જડ છે, અચેતન છે. તેથી તેના પ્રદેશો જુદા હોવાથી બેની એક સત્તા નથી. બેનું હોવાપણું એકપણે નથી, બેનું હોવાપણું બેપણે જુદું જુદું છે. આહા..હા...!

‘(અર્થાત્ બન્નેની સત્તા જુદી જુદી છે); અને એ રીતે એક વસ્તુની બીજી વસ્તુ નહિ હોવાથી...’ એ રીતે એક વસ્તુ આત્મા અને એની સાથે બીજા આત્મા અને શરીરાદિ... આહા..હા...! ભગવાનઆત્માને અને પંચ પરમેષ્ઠીને પણ ભિન્ન સત્તા છે, ભિન્ન હોવાપણું છે તેથી કાંઈ સંબંધ નથી. ‘એક વસ્તુની બીજી વસ્તુ નહિ હોવાથી...’ આ કારણ (છે).

‘એક સાથે બીજીને આધારાધેયસંબંધ પણ નથી જ.’ આહા..હા...! રાગનો આધાર અને આત્મા આધેય એમ નથી. આ..હા...! દયા, દાન, વ્રત, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા એ રાગ જડ છે. જડનો આધાર ને ચૈતન્ય એમાં આવે એમ નથી. આહા..હા...! એમ ચૈતન્યની શુદ્ધ પરિણતિ નિર્મળ પરિણતિ તે આધાર, આત્મા આધેય. આહા..હા...! અહીં તો ઈ સિદ્ધ કરવું છે ને ! નહિંતર તો પર્યાય છે તે દ્રવ્યમાં નથી. વર્તમાન પર્યાય પ્રગટ છે એ સિવાયની બધી પર્યાયો દ્રવ્યમાં છે, બાહ્ય નથી. પણ વર્તમાન પર્યાય છે એ દ્રવ્યમાં નથી. ઈ શું કહ્યું ? કે, આત્મામાં જે અનાદિઅનંત પર્યાય છે એમાં પ્રગટ એક સમયની પર્યાય તે પર્યાય દ્રવ્યમાં નથી, એનું સત્ત્વ ભિન્ન છે. ભૂત અને ભવિષ્યની પર્યાયો અંદરમાં રહી છે એ દ્રવ્યમાં છે. આહા..હા...! અને વર્તમાન પ્રગટ પર્યાય વિનાનો કોઈ દિ’ એનો કાળ હોય નહિ. એ પ્રગટ પર્યાય અને વસ્તુ બેની સત્તા – પ્રદેશ ભિન્ન છે. આહા..હા...! તેથી તેની સત્તા ભિન્ન છે. અરે...! આ..હા..હા...!

માટે ‘એક સાથે બીજીને આધારાધેયસંબંધ પણ નથી જ.’ વ્યવહાર રત્નત્રય પહેલા થાય તો એના આધારે સમ્યગ્દર્શન થાય એમ નથી. શુભરાગ મંદ રાગ પહેલા થાય અને પછી સમ્યગ્દર્શન થાય એવી વસ્તુ નથી. આહા..હા...! આકરી વાત છે, ભાઈ ! જૈનદર્શન ઝીણું બહુ. પણ એ વસ્તુને સમજવામાં એનું ફળ પણ અનંત આનંદ છે ને ! આ..હા...!

આકરું પડે. પંચ પરમેષ્ટીની સાથે આધાર-આધેય નહિ. ઇષ્ટ કહેવાય છે ને ? પંચ પરમેષ્ટી. પણ પંચ પરમેષ્ટી તો એમના માટે. ઈ તો વ્યવહારથી ઇષ્ટ કહેવાય છે. બાકી આત્માને અને એને કાંઈ સંબંધ નથી. આહા..હા...!

‘આધારાધેયસંબંધ પણ નથી જ.’ એમ. એટલે શું ? માથે ઘણું કહ્યું ને ? એક વસ્તુને (બીજી વસ્તુ સાથે) પ્રદેશ સંબંધ નથી. એક બીજીને કાંઈ સંબંધ નથી અને એકબીજાની સત્તા ભિન્ન છે માટે આધાર-આધેય સંબંધ પણ નથી. ‘નથી જ.’ એમ છે. આ..હા..હા...! ગમે તેટલો કષાયનો મંદ ભાવ હોય, શુક્લ લેશ્યા હોય પણ એનાથી આત્માને ધર્મ થાય એમ નથી. આહા..હા...! હજી તો ધંધા આડે એ પણ નવરાશ ન મળે, સંસારના પાપ.

અહીં તો કહે છે કે, ઈ કષાયની એટલી બધી મંદતા હોય છતાં એના આધારે સમ્યગ્દર્શન થાય એમ નથી. અથવા એને આધારે આત્મા જણાય એમ નથી. આહા..હા...! ‘તેથી (દરેક વસ્તુને) પોતાના સ્વરૂપમાં પ્રતિષ્ઠારૂપ...’ હવે છે શું ? વસ્તુ પોતાનું સ્વરૂપ છે, જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ સ્વરૂપ ઈ આત્મા કહેવાય. ઈ સ્વરૂપમાં પ્રતિષ્ઠા છે. તેમાં રહેવું એની શોભા છે અને તેનો એને આધાર છે. આહા..હા...!

‘પોતાના સ્વરૂપમાં પ્રતિષ્ઠારૂપ...’ આ..હા..હા...! એ પર્યાયનો આધાર છે એમ કહે છે. વસ્તુ છે તેનું સ્વરૂપ એટલે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર, એ સ્વરૂપને આધારે એ વસ્તુ છે. આહા..હા...! પ્રગટ પર્યાય જે છે એ આત્માનું સ્વરૂપ છે. અહીં પર્યાયને આત્માનું સ્વરૂપ કહેવું છે. એક કોર પર્યાયને પરદ્રવ્ય કહે. ‘નિયમસાર’ ! કઈ અપેક્ષાએ ? પર્યાયમાંથી નવી પર્યાય આવતી નથી એ અપેક્ષાએ એને પરદ્રવ્ય કીધું. પણ અહીંયાં તો પર્યાય જે છે, પહેલીવહેલી એને અનંત કાળમાં જણાણું નથી એ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનની પરિણતિ દ્વારા જણાય છે. માટે તેને આધાર અને આત્માને આધેય કહ્યો છે. આહા..હા...! પર્યાય આધાર.

એ તો સિદ્ધ કરવા પહેલા આવી ગયું હતું, પર્યાય કર્તા, કર્મ, કરણ અને દ્રવ્ય તેનું કાર્ય. કર્તા-કર્મમાં આવી ગયું છે ને ? આહા..હા...! ઝીણી વાતું, બાપુ ! વીતરાગનો મારગ્ બહુ ઝીણો છે. અત્યારે તો બધા ગોટા ઉઠાવ્યા છે. એ દરકારે ક્યાં છે ? આહા..હા...! તદ્દન વસ્તુ ભગવાન દ્રવ્ય છે ને ! વસ્તુ છે ને ! તો વસ્તુનું જે સ્વરૂપ – પરિણતિ છે તે તેનો આધાર છે. આહા..હા...! પ્રગટ જે પર્યાય છે તે તેનો આધાર છે. કેમકે એ પર્યાય દ્વારા જણાણો. આત્મા છે એ પ્રગટ પર્યાય(માં જણાણો). બીજી ભૂત-ભવિષ્યની પર્યાયો અંદરમાં છે પણ વર્તમાન જે પર્યાય પ્રગટ છે એનાથી એ જણાય છે. તેથી તે પર્યાય આધાર છે, દ્રવ્ય આધેય છે. આહા..હા...! આવું ઝીણું છે.

‘માટે જ્ઞાન...’ જ્ઞાન એટલે આત્મા. પોતાના સ્વરૂપમાં પ્રતિષ્ઠારૂપ છે, આધાર-આધેય સંબંધ છે. પોતાના સ્વરૂપની સાથે આધાર-આધેય સંબંધ છે. એટલે જે પર્યાય પ્રગટ શુદ્ધ પરિણતિ છે એનો આધાર છે, એને આધારે જણાણો છે. એવો આધાર. પર્યાયમાં એ છે

એ પ્રતિષ્ઠા છે. આહા..હા...! શુદ્ધ સ્વભાવની પરિણતિ વર્તમાન છે તેને આધારે છે તેથી પ્રતિષ્ઠા ત્યાં રહી છે. દ્રવ્યનો આધાર ત્યાં રહ્યો છે. આહા..હા...! એક કોર પરિણતિને બહિર્ભવ કહે. આ..હા...! ઈ કઈ અપેક્ષા છે ? અહીંયાં કહે, પરિણતિને આધારે વસ્તુ જણાય છે. માટે પરિણતિ તે આત્મા છે. રાગ દયા, દાન, વ્રત, તપનો, જાત્રા આદિનો વિકલ્પ એ બધા જડ છે. આહા..હા...!

‘માટે જ્ઞાન...’ એટલે આત્મા ‘કે જે જાણનક્રિયારૂપ પોતાના સ્વરૂપમાં...’ જોયું ? એને જાણવાની જે વર્તમાન ક્રિયા, પ્રગટ પર્યાય વિનાનો કોઈ દિ’ ન હોય. ઈ પ્રગટ પર્યાય તેને જાણનારી છે. આહા..હા...! આત્મા કે જે જાણનક્રિયારૂપ પોતાનું સ્વરૂપ. પાછું એ પર્યાય પોતાનું સ્વરૂપ છે (એમ કહ્યું છે). આહા..હા...! એક કોર પર્યાયને પરસ્વરૂપ પરદ્રવ્ય કહે. પરદ્રવ્ય પરભાવ હેય (છે). ઈ કઈ અપેક્ષાએ છે ? ત્રિકાળી સ્વભાવની અપેક્ષાએ (કહ્યું છે). ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ તો એમ કહે (છે) કે, મારી ભાવના માટે ‘નિયમસાર’ બનાવ્યું છે. આ..હા..હા...!

‘માટે જ્ઞાન...’ એટલે આત્મા ‘કે જે જાણનક્રિયા...’ જાણનક્રિયા (એટલે) વર્તમાન પર્યાય, હોં ! આહા..હા...! એ ‘જાણનક્રિયારૂપ પોતાના સ્વરૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત (–રહેલું) છે...’ એને જાણનક્રિયા, દ્રવ્યને જાણવાની ક્રિયા કરે તો તે એમાં જાણ્યું માટે એનો આધાર છે. ત્યાં દ્રવ્ય રહેલું છે. આહા..હા...! દ્રવ્ય દ્રવ્યમાં રહ્યું છે નહિ. દ્રવ્ય અહીં જાણન આધાર(રૂપ ક્રિયામાં) એ રહેલું છે. આહા..હા...! આ તો ફરીને લીધું. આ..હા...!

એ જાણનક્રિયાનું એટલે આત્મા જે અનંત ગુણનો પિંડ વસ્તુ છે એને જે વર્તમાન પર્યાય જાણે છે, વર્તમાન પર્યાય પ્રગટ છે એ જાણનક્રિયા છે. ક્રિયા તો આવી. રાગની ક્રિયા અને પરની ક્રિયા નહિ. જાણનક્રિયા આવી. ક્રિયાનો નિષેધ નથી પણ કઈ ક્રિયા ? એ કર્તા-કર્મમાં પણ આ આવે છે. આહા..હા...! આ ભગવાનઆત્મા ધ્રુવ નિત્ય છે એની પરિણતિ વર્તમાનમાં જે પ્રગટ પર્યાય (છે) એ પરિણતિ છે એ જાણનક્રિયા છે અને જાણનક્રિયાને આધારે આત્મા રહેલો (છે). કેમકે એ જાણનક્રિયાથી જણાણો. નહિતર છે એવી કાંઈ ખબર નહોતી. વસ્તુ હતી છતાં પર્યાયમાં જાણનક્રિયા તેના તરફ ન ઢળી તો એને માટે કાંઈ હતી નહિ. આહા..હા...!

છે ભગવાન અંદર પરિપૂર્ણ, પણ એ બાજુ જ્ઞાનની પર્યાય ઢળી ત્યારે જાણનક્રિયાને આધારે તે જણાણો માટે જાણનક્રિયા એ આત્માનું સ્વરૂપ છે અને તેને આધારે તે (જણાણો). આત્મા પોતાના સ્વરૂપને આધારે જણાણો. આત્મા પોતાના સ્વરૂપને આધારે જણાણો. પોતાનું સ્વરૂપ આ જાણનક્રિયા. આહા..હા...! કેમ ? કે, ‘જાણનક્રિયાનું જ્ઞાનથી અભિન્નપણું...’ આહા..હા...! વર્તમાન જે પ્રગટ જ્ઞાનપર્યાય દ્રવ્યને જાણે... આ..હા..હા...! એ જાણનક્રિયાનું અને આત્માનું અભિન્નપણું છે. આ..હા...! રાગ અને જગતના ક્રિયાકાંડ એ બધા આત્માથી

ભિન્ન છે. આહા..હા...! જેનાથી જાણાણો, વર્તમાન પર્યાયથી (જાણાણો) તો એ જાણનક્રિયારૂપ પરિણમન એનું સ્વરૂપ છે અને તેથી સ્વરૂપમાં રહેલો છે અને તેથી તે આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. એ જાણનક્રિયા સ્વરૂપ જ છે. જ્ઞાન જાણનક્રિયા એ પર્યાય છે અને જ્ઞાન તે દ્રવ્ય - વસ્તુ છે. આહા..હા...! આવો માર્ગ. કોને પડી છે ? અરે...! ક્યાંક ચાલ્યું જાવું છે.

‘જ્ઞાનમાં જ છે;...’ ‘જાણનક્રિયાનું જ્ઞાનથી અભિન્નપણું હોવાને લીધે,...’ એ જાણનક્રિયામાં જ્ઞાનમાં જ છે. એટલે વસ્તુનું સ્વરૂપ અભિન્ન છે. વસ્તુ તે વસ્તુમાં જ છે. વસ્તુના સ્વરૂપમાં છે એટલે વસ્તુ વસ્તુના સ્વરૂપમાં જ છે. સમજાણું કાંઈ ? ત્યાં સુધી તો અસ્તિની વાત લીધી.

હવે, જે કંઈ દયા, દાન, વ્રત, તપ, ભક્તિ, જાત્રાના પરિણામ થાય એ વિકાર છે. જે ક્રોધાદિ છે એ ક્રોધાદિ ક્રિયારૂપ પોતાના સ્વરૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત છે. એનું — ક્રોધાદિનું પરિણમન છે એ પરિણમનમાં એ વિકાર છે. આહા..હા...! નિર્મળ પરિણમનમાં જેમ આત્મા છે એમ એની પરિણમનની ક્રિયામાં એ વિકાર છે. આ..હા...! આત્મામાં નહિ. આવી ચીજ પડી છે. અભ્યાસ માટે વખત મળે નહિ. આખો દિ’ પાપ. બાયડી, છોકરા ને ધંધો. પાપના ધંધા કરી કરીને ચાલ્યા જવાના. આહા..હા...! આવી ચીજ હજી સમજવામાં પણ ન આવે (એ અનુભવમાં ક્યારે લે ?)

મુમુક્ષુ :- આપને ગુરુ ધાર્યા ને સમજવામાં ન આવે ?

ઉત્તર :- જેણે ઘણો પરિચય કર્યો છે એની વાત અત્યારે નથી. આ..હા...! પણ કંઈ પરિચય નથી (કે), આ શું ચીજ છે ? અને એ ચીજને જે પર્યાયે જાણી એ પર્યાય એનું સ્વરૂપ છે અને તેથી તે સ્વરૂપ અને જ્ઞાન બે અભિન્ન છે. આ..હા...! જે પર્યાયે જાણ્યું તે પર્યાય અને આત્મા અભિન્ન એક છે. આહા..હા...! ઓલામાં એમ કહે કે, પર્યાયમાત્ર હેય છે, પરભાવ છે અને પરદ્રવ્ય છે. ત્યાં આગળ એકલો ઉપાદાન ધ્રુવ સ્વભાવ જણાવવો છે. અહીં આશ્રય કોનો લેવાય છે એટલું જણાવવું છે. પર્યાય વિના એ જણાય શેમાં પણ ? કાર્ય તો પર્યાયમાં છે. ધ્રુવ તો કૂટસ્થ છે. એ હલતું નથી સદૃશરૂપે કાયમ છે. એને ત્રિકાળી ભગવાનને જાણવા માટે વર્તમાન પર્યાય પ્રગટ છે તે જ એને જાણે છે. સમજાણું કાંઈ ? આ..હા...!

વિકારી પર્યાય વિકારને આધારે છે. ‘ક્રોધાદિક્રિયાનું ક્રોધાદિથી અભિન્નપણું...’ જોયું ? જેમ ઓલા આત્મા જે પર્યાયથી જાણાણો તે તેનું સ્વરૂપ છે. તે સ્વરૂપને અને આત્માને અભિન્નપણું છે. એમ ક્રોધાદિની પર્યાયનું પરિણમન અને વસ્તુ બે અભિન્ન છે. આત્માથી તદ્દન ભિન્ન છે. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ આત્માથી ભિન્ન છે. આ..હા..હા...! અને એની વિકારની પરિણતિથી તે વસ્તુ અભિન્ન છે. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...!

‘(જ્ઞાનનું સ્વરૂપ જાણનક્રિયા છે,...)’ આત્માનું સ્વરૂપ તો જાણવું એ (છે). અહીં

જ્ઞાનપ્રધાન કથન છે ને ! શ્રદ્ધા, આનંદ અનંત ગુણનો વ્યક્ત અંશ છે એ બધા અંશો એ પર્યાય દ્રવ્યને જાણે છે. જાણે છે જ્ઞાન. બીજી તો એક બાજુ ઢળેલી વસ્તુ છે. આહા..હા...! આત્માનું સ્વરૂપ જાણનક્રિયા છે. ‘માટે જ્ઞાન આધેય છે...’ આહા..હા...! આત્મા વસ્તુ છે તે આધેય છે. આ..હા...! રહેનારનું રહેઠાણ એ આત્મા નહિ. રહેનારનું રહેઠાણ જ્ઞાનપર્યાયનું સ્વરૂપ તે એનું રહેવાનું રહેઠાણ છે. આહા..હા...!

‘જ્ઞાન આધેય...’ છે. જ્ઞાન એટલે આત્મા. ત્રિકાળી જ્ઞાનસ્વરૂપ પ્રભુ, એ આધેય છે એટલે રહેનાર છે. શેમાં (રહેનાર છે) ? ‘જાણનક્રિયા આધાર છે.’ આ..હા..હા...! જાણનક્રિયા જે ચૈતન્યનું નિર્મળ પરિણમન (થયું), ચૈતન્યનું નિર્મળ પરિણમન (થયું) તેનાથી તે જણાણો માટે તે આત્મા જાણનક્રિયામાં છે. જાણનક્રિયા(ને) આધારે છે. આહા..હા...! આવી વાતું હવે. શું આમાં કરવું ? આ કરીને, આ સમજીને શું કરવું ? ઈ સમજીને આત્મા આમ છે, આ પર્યાય છે, જાણન પર્યાય છે એમાં આત્મા રહેલ છે. એટલે એમાં આત્મા જણાય છે એટલે રહેલ છે. આહા..હા...! રાગ અને પુણ્ય-પાપના પરિણામમાં પરિણતિ તેની તેમાં એ વિકાર રહેલો છે. આહા..હા...! આ તો બીજી-ત્રીજી વાર વંચાણું. થોડું ચાલ્યું હતું નહિ ? પછી ‘રાજકોટ’વાળા આવ્યા હતા (એટલે) ફરીને (લીધું).

‘જ્ઞાન જ આધાર છે,...’ એટલે ? આ..હા...! આ જ્ઞાન જ આધાર, ઈ જ્ઞાન કોણ ? જાણનક્રિયા. પહેલું લીધું ને (કે), જ્ઞાન આધેય છે અને જાણનક્રિયા આધાર છે. એ જ્ઞાન એટલે આખી ત્રિકાળી વસ્તુ અને જાણનક્રિયા એ વર્તમાન પરિણમન, એને આધારે છે. આ..હા...! કેમકે જાણન પરિણમનમાં જણાણો. છે તો છે પણ એને જણાણો નહિ તો એને ક્યાં છે ? આહા..હા...! વસ્તુ તો ભગવાન અનંત ગુણનો પિંડ, ભગવત્ સ્વરૂપ બિરાજે છે. દરેક ભગવાનઆત્મા, ભગવત્ સ્વરૂપ છે અંદર. આહા..હા...! બાળગોપાળ બધા. શરીર કાઢી નાખો, એને ન જુઓ, શરીરને ન જુઓ, રાગને ન જુઓ તો બધા ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય એ એની પરિણતિમાં જણાય છે. (માટે) એ પરિણતિ એનું સ્વરૂપ છે. તેથી સ્વરૂપ અને પરિણતિ, પરિણતિ અને વસ્તુ અભિન્ન છે. જ્ઞાનની પરિણતિ અને વસ્તુ અભિન્ન છે. આહા..હા...!

‘જ્ઞાન જ આધાર છે, કારણ કે જાણનક્રિયા અને જ્ઞાન જુદાં નથી.’ જે જાણવાની પર્યાય થઈ, જેણે સ્વને જ્ઞેય બનાવ્યું, જે જ્ઞાનની વર્તમાન દશાએ સ્વને જ્ઞેય બનાવ્યું એ જાણનક્રિયા અને જ્ઞાન જુદાં નથી, આત્મા જુદા નથી. આહા..હા...! હળવે હળવે તો કહેવાય છે.

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાન આધારરૂપ છે.

ઉત્તર :- કીધું નહિ ? જ્ઞાન આધાર છે, તો એ ક્યું જ્ઞાન ? જાણનક્રિયા. જે પર્યાયે આત્માને જાણ્યો તે જ્ઞાન. એ આધાર છે.

‘જ્ઞાન જ આધાર છે...’ અને ‘જાણનક્રિયા અને જ્ઞાન જુદાં નથી.’ પરિણતિ જાણવાની

દશા છે એમાં જ્ઞાન રહ્યું છે અને એ જાણવું જ્ઞાનનું સ્વરૂપ જ છે. એ સ્વરૂપને આધારે જાણાણો છે માટે આધાર એ છે, જ્ઞાન એમાં રહેલું છે. આહા..હા...! ‘જ્ઞાન જ આધાર છે...’ ‘જાણનક્રિયા અને જ્ઞાન જુદાં નથી.’ ઈ પરિણમન એ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ જ છે, એમ કહે (છે). એ પરિણમનને આધારે રહ્યું એ બધું અભિન્ન જ છે. રાગ-દ્વેષના પરિણામ ભિન્ન છે એમ આ ભિન્ન નથી. આહા..હા...!

અહીં ‘જ્ઞાન જ આધાર છે...’ એમ કીધું ને ? ઈ જ્ઞાન આધાર છે કોણ ? કે, જાણનક્રિયા. જ્ઞાન આધાર છે ઈ કોણ ? કે, જાણનક્રિયા. કીધું છે ને ? જુઓને ! ‘જ્ઞાન જ આધાર છે, કારણ કે જાણનક્રિયા અને જ્ઞાન...’ એટલે વર્તમાન જાણવાની પરિણતિ અને જ્ઞાન એટલે કાયમી ચીજ, તે ‘જુદાં નથી.’ આહા..હા...! હવે આવું કંઈ અભ્યાસમાં આવે નહિ, વકીલાતમાં આવે નહિ, બી.એ., એલ.એલ.બી.માં નિશાળમાં આવે નહિ. પાપના ધંધા આખો દિ’. આ વસ્તુ !

અહીંયાં તો તારું સ્વરૂપ તને જાણે, જે જાણવાની ક્રિયા તે તારું સ્વરૂપ અને તેને આધારે તું. આહા..હા...! અરે...! આવા મોટા છોકરા હોય, આધાર મળે નહિ, ઘરડા થઈ ગયા. મકાન ઠીક હોય તો ઠીક આધાર કહેવાય. આ..હા..હા...! અહીં તો દયા, દાનનો, ભગવાનની ભક્તિનો રાગ એ આધાર અને આત્મા એમાં આધેય એમ નથી. એ રાગને અને ત્રિકાળને જાણનારી પર્યાય, રાગ છે તેનું અસ્તિત્વનું જ્ઞાન અને ત્રિકાળી અસ્તિત્વ પ્રભુ, એનું જ્ઞાન એ જાણનક્રિયામાં આધાર, એ જ્ઞાન આધાર – એ જાણનક્રિયા આધાર, આધેય આત્મા. આહા..હા...! ઈ તો આપણે આ બધું આવી ગયું છે.

‘(આ રીતે એમ સિદ્ધ થયું કે જ્ઞાન જ્ઞાનમાં જ છે).’ જ્ઞાન એટલે વસ્તુ, જ્ઞાનમાં જ એટલે જાણનક્રિયા, એમાં જ છે. આહા..હા...! વસ્તુ છે એની પર્યાય એ એનું સ્વરૂપ છે. જાણ્યું (કે), આ ભગવાન જ્ઞાયક છે, ચૈતન્ય છે, પૂર્ણ છે, પ્રભુ છે, ભગવાન છે એમ જે જ્ઞાનપર્યાયે જાણ્યું એ પર્યાય જ, ‘(જ્ઞાન જ્ઞાનમાં જ છે).’ માટે તે આત્માનું સ્વરૂપ પણ, આત્મા કહો કે જ્ઞાન કહો, એ બેય જ્ઞાન જ્ઞાનમાં જ છે. આહા..હા...! આત્મા પોતાના સ્વરૂપમાં પર્યાયમાં છે. ‘(જ્ઞાન જ્ઞાનમાં જ છે).’ જ્ઞાન એટલે ત્રિકાળી સ્વરૂપ, જાણનક્રિયામાં જ છે. આહા..હા...!

‘(એવી રીતે ક્રોધ ક્રોધમાં જ છે).’ મુનિ છે ને ? (એટલે) ઉત્તમ ક્ષમાની સામેનો ક્રોધ લીધો છે. અણગમો. વસ્તુ સ્વરૂપ છે તેનો અણગમો અને રાગનો પ્રેમ, રાગનો પ્રેમ એ ક્રોધ છે. આહા..હા...! ‘(ક્રોધ ક્રોધમાં જ છે).’ આત્મામાં નથી. આત્મા એમાં નથી અને ક્રોધ આત્મામાં નથી. આત્મા ક્રોધમાં નથી, ક્રોધ આત્મામાં નથી. આહા..હા...! જેમ જાણનક્રિયાનો ભાવ એમાં આત્મા છે માટે જ્ઞાન તે જ્ઞાનસ્વરૂપ જ છે, જાણવું ઈ પોતાનું સ્વરૂપ છે. ક્રોધ – અણગમો, આત્મા જેને રુચતો નથી, ગોઠતો નથી એવો જે ક્રોધભાવ,

એ ક્રોધ ક્રોધમાં છે. એને આધારે આત્મા નથી. અને ક્રોધ આત્માને આધારે થયો નથી. આવી વાત છે. ‘(ક્રોધ ક્રોધમાં જ છે).’

‘વળી ક્રોધાદિકમાં,...’ એટલે વિકારના પરિણામમાં. ‘કર્મમાં,...’ પેલા ભાવકર્મ છે. ભાવકર્મ (એટલે) ક્રોધ, માન, માયા, રાગ, દયા, દાનાદિ એ ભાવકર્મ. જડકર્મ. ‘કર્મમાં,...’ એટલે જડ (કર્મ). એ પણ જડ છે, ઓલા પણ જડ છે. વિકારાદિ એ જડ છે. આ કર્મ દ્રવ્ય જડ છે. અને ‘નોકર્મ...’ મન-વચન ને કાયાથી બીજી બધી ચીજો એને નોકર્મ (કહે છે). આહા..હા...! નોકર્મમાં આત્મા નથી. ‘(ક્રોધ ક્રોધમાં જ છે). વળી ક્રોધાદિકમાં, કર્મમાં કે નોકર્મમાં જ્ઞાન નથી...’ આત્મા નથી. આહા..હા...! વિકાર વિકારમાં જ છે તેથી વિકાર અને કર્મ, નોકર્મ જ્ઞાન નથી (એટલે કે) આત્મા નથી. આહા..હા...! વિકાર વિકારમાં જ છે. આહા..હા...! તેથી વિકારમાં અને કર્મમાં અને નોકર્મમાં આત્મા નથી. ભાષા તો સાદી છે પણ પરિચય ન મળે એટલે એવું લાગે કે, આ શું વાત (કરે છે) ? આ તે જૈન પરમેશ્વરની વાત હશે ? કે આ તે બીજો ધર્મ હશે ? આહા..હા...! ભઈ ! જૈનધર્મમાં તો સામાયિક, પડિકમ્મણા, પોસા કરો (એવું હોય). ધૂળેય સામાયિક, પોસા નથી. મિથ્યાત્વ છે.

હજી દર્શનની તો ખબર ન મળે. સમકિત ને સામાયિક. સમકિતરૂપી પરિણામને આધારે દ્રવ્ય છે. કારણ કે જાણવાની પર્યાયમાં સાથે પ્રતીતિ છે ઈ કંઈ દ્રવ્યને જાણતું નથી. તેથી જાણવાની પર્યાયમાં જણાણો છે તેથી તે જાણવાની પર્યાય તે આત્માનું સ્વરૂપ છે. તેથી તે જ્ઞાન એટલે આત્માનું સ્વરૂપ, પર્યાય સ્વરૂપથી ભિન્ન નથી, અભિન્ન છે. આહા..હા...!

વિકારી પરિણામમાં, જડકર્મમાં અને નોકર્મમાં આત્મા નથી અને આત્મામાં ‘ક્રોધાદિક, કર્મ કે નોકર્મ નથી...’ અરસપરસ લીધું. આ..હા...! ‘કારણ કે તેમને પરસ્પર અત્યંત સ્વરૂપવિપરીતતા હોવાથી...’ ભાષા દેખો ! ‘તેમને પરસ્પર...’ આત્મામાં જે દયા, દાન, વ્રતના પરિણામ થાય અને આત્મા જે જાણનક્રિયાથી જણાય એ બેનું સ્વરૂપ વિપરીત છે. આહા..હા...! ‘કારણ કે તેમને...’ તેમને એટલે ? પુણ્ય અને પાપના ભાવ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, જાત્રા, એ ભાવ... આહા..હા...! અને આત્મા. કર્મ, નોકર્મ તો ઠીક જડ છે. ‘તેમને પરસ્પર અત્યંત સ્વરૂપવિપરીતતા હોવાથી...’ આહા..હા...! વ્યવહાર રત્નત્રયનો રાગ અને ભગવાન જાણનક્રિયાથી જણાય એ સ્વરૂપ, બેય વિપરીત છે. આહા..હા...! વિપરીત છે તો વિપરીત ભાવથી આત્મા જણાય (એમ નથી). થોડું રાખો, વ્યવહારનું થોડું રાખો (એમ લોકો કહે). શાસ્ત્રમાં આવે, આવે પણ એ તો એક નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવવા (કહ્યું હોય). ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં કહ્યું છે કે, વ્યવહાર આવે. એ નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવવા (કહ્યું છે). એમ નથી. વ્યવહાર થયો એમાં એમ નથી. પણ ત્યાં નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવવું (છે). આહા..હા...!

‘તેમને...’ એટલે કે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામને અને આત્માના સ્વરૂપને એટલે જ્ઞાનથી આત્મા જણાણો એ જ્ઞાનસ્વરૂપને. ‘તેમને પરસ્પર અત્યંત સ્વરૂપવિપરીતતા

હોવાથી...' એ બેમાં અત્યંત સ્વરૂપવિપરીતતા છે. આહા..હા...! જાણનક્રિયા જે જાણવાની-દેખવાની, સ્વને દેખીને જાણવાની-દેખવાની ક્રિયા થઈ એ તો આત્મા જ છે. કેમકે આત્માનું સ્વરૂપ છે. અને એને આધારે તો જણાણો માટે ઈ આધાર છે. એ પર્યાયને અને ક્રોધાદિ રાગાદિ દયા, દાનના પરિણામને અંદરમાં પરસ્પર છે ? 'અત્યંત સ્વરૂપવિપરીતતા...' છે. આહા..હા...! અત્યંત સ્વરૂપ વિપરીત છે. અરે...! આવો કઈ જાતનો ધર્મ ? એમાં હવે આ ભેદજ્ઞાનનો 'સંવર અધિકાર' ગજબ અધિકાર છે !

'(જ્ઞાનનું સ્વરૂપ અને ક્રોધાદિક તેમ જ કર્મ, નોકર્મનું સ્વરૂપ અત્યંત વિરુદ્ધ હોવાથી)' જ્ઞાનનું સ્વરૂપ તો જાણનસ્વરૂપ છે અને વિકારનું સ્વરૂપ તો મલિનતા, દુઃખરૂપ છે. અજ્ઞાનમય છે એમ આવશે, આવશે. જ્ઞાનને અને અજ્ઞાનને આધાર-આધેય (સંબંધ) નથી. છેલ્લી લીટી આવશે, આ પેરેગ્રાફની છેલ્લી લીટી. ભગવાનઆત્મા, એની વર્તમાન જાણનક્રિયા એનું સ્વરૂપ છે, એમાં એ જણાણો એને અને રાગાદિ છે એ અજ્ઞાન છે. આહા..હા...! આ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. જે પર્યાયમાં જણાણો, એ પર્યાયમાં જણાય છે. એ એનું સ્વરૂપ છે. એ સ્વરૂપમાં જ પોતે આત્મા છે. એને અને ક્રોધને એટલે અજ્ઞાન છે. આ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. આહા..હા...! દ્રવ્યે જ્ઞાન, ગુણેય જ્ઞાન અને પર્યાયે જ્ઞાન. એ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે અને ક્રોધાદિ બીજી ચીજ અજ્ઞાન છે. એમાં આ જ્ઞાન નથી. આહા..હા...! દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજાના પરિણામમાં જ્ઞાન નથી. ત્યાં આત્મા નથી. એ તો અજ્ઞાત્મા છે. આહા..હા...! આવું ઝીણું છે. ભાષા સાદી છે. બહુ ટીકા સાદી ભાષા(માં છે). કેટલા બોલ કહ્યા ! આ..હા..હા...!

'(જ્ઞાનનું સ્વરૂપ અને ક્રોધાદિક તેમ જ કર્મ-નોકર્મનું સ્વરૂપ અત્યંત વિરુદ્ધ હોવાથી)...' આ..હા...! આત્મામાં રાગ, દયા, દાન, વ્રત, પૂજાનો વિકલ્પ ઉઠે એ આત્મા નથી, એ જડ છે અને ભગવાન(આત્મા) જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. એ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એટલે જ્ઞાનની પર્યાયમાં એ જણાણો માટે જ્ઞાનપર્યાય પણ આત્માનું જ સ્વરૂપ છે અને આ રાગાદિ છે એ જડસ્વરૂપ છે. બેય તદ્દન ભિન્ન સ્વરૂપ છે. અરે...! લ્યો, આવું સાંભળે નહિ ને (રાડ પાડે) વ્યવહાર ઉથાપે છે, એકાંત છે. એમ કહે બિચારા. અરે...! ભાઈ ! આ..હા...! માંડ સાચું બહાર આવ્યું ત્યારે આળ દેવા માંડ્યા. એકાંત.. એકાંત.. એકાંત પોકારે છે. 'કરુણાદીપ' (પત્રિકા) આવે છે (એમાં) અહીંનું એકેએક વિરુદ્ધ (આવે). 'જૈનદર્શન'માં થોડું બીજો નાખે. વસ્તુનો ખ્યાલ નથી, બહુ ગૂઢ વસ્તુ. આહા..હા...!

અહીંયાં આત્મા છે એમાં એ જ્ઞાનની જાણવાની પરિણતિ છે. એ જાણવાની પરિણતિ દ્વારા જણાણો. આત્મા રાગ દ્વારા ન જણાણો. જ્ઞાનની પરિણતિ દ્વારા જણાણો. માટે તે પરિણતિ તે જ્ઞાનનું સ્વરૂપ છે અને તેથી તે આત્માનું સ્વરૂપ અભિન્ન છે. સાથે દયા, દાનનો રાગ ઉઠ્યો, એ રાગનું પરિણામન વિકાર છે અને એ ક્રોધાદિનું પરિણામન તે ક્રોધ છે, વિકારનું પરિણામ તે વિકાર છે. એને જડપણું છે, એને અજ્ઞાનપણું છે. આત્મા દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયે

જ્ઞાનસ્વરૂપ (છે). પર્યાયથી જાણ્યો ને એટલે. પર્યાયથી દ્રવ્ય જણાણું એટલે જાણનક્રિયા એ આત્માનું સ્વરૂપ છે.

મુમુક્ષુ :- સમ્યક્જ્ઞાન.

ઉત્તર :- સમ્યક્જ્ઞાનની જ વાત છે ને, ઓલી વાત છે જ નહિ. આહા..હા...!

‘જ્ઞાનનું સ્વરૂપ અને ક્રોધાદિક તેમ જ કર્મ-નોકર્મનું સ્વરૂપ અત્યંત વિરુદ્ધ હોવાથી) તેમને પરમાર્થભૂત આધારાધેયસંબંધ નથી.’ લ્યો ! આહા..હા...! રાગનો કણિયો મંદ હોય તો આત્માનું જ્ઞાન થાય, આત્મા તરફ ઢળે એમ જરીયે નથી, કહે છે. આહા..હા...! ક્યાં ગયો ? ‘જીતુ’ નથી ? જુદી જાત છે આ બે. આહા..હા...! ઝીણી વાત છે, બાપુ ! જન્મ-મરણ રહિતની વાતું જુદી છે અને જન્મ-મરણ કરી કરીને અનાદિથી મરી ગયો છે. આહા..હા...! નરકના, નિગોદના ભવ કરી કરીને (મરી ગયો છે). આહા..હા...! જેના દુઃખ દેખીને દેખનારને રોણા આવ્યા છે. એવા દુઃખ અનંત વાર વેઠ્યા છે, બાપુ ! અત્યારે તું ભૂલી ગયો. આહા..હા...! નરક ને નિગોદના દુઃખો. નિગોદમાં હીણી (દશાનું દુઃખ છે). નરકમાં સંયોગની અપેક્ષાએ દુઃખ કહેવામાં આવે અને નિગોદમાં હીણી દશાની અપેક્ષાએ દુઃખ કહેવામાં આવે. તદ્દન હીણી દશા, અક્ષરનો અનંતમો ભાગ રહી ગયો. આહા..હા...! આનંદ ને જ્ઞાન ને ક્યાંય (નથી). આનંદ તો જરીયે નથી, જ્ઞાન અનંતમાં ભાગનું રહી ગયું. આહા..હા...! અને સંયોગી દુઃખ આવે (તો) લોકો એને દેખે.

મુમુક્ષુ :- વ્યવહાર કથનમાત્ર છે.

ઉત્તર :- એ તો કથનમાત્ર છે, કીધું નહિ ? બીજો નય છે પણ એ કથનમાત્ર (છે), જાણવું (કે) આમ કહે છે. બસ ! એટલું. એમાં એ આદરવા લાયક છે નહિ. આહા..હા...!

આ..હા...! માટે ‘પરમાર્થભૂત આધારાધેયસંબંધ નથી.’ કોની સાથે ? જાણનક્રિયા જે આત્માની પરિણતિ છે એનાથી જણાણો એ જાણનક્રિયા અને ક્રોધની જે પરિણતિ, ક્રોધની ક્રિયા, માનની ક્રિયા એ બેને તદ્દન સ્વરૂપ વિપરીત છે. તેથી બેમાં આધાર-આધેય સંબંધ નથી. આહા..હા...! પણ આવે, કોઈ ઠેકાણે (આવે), વ્યવહાર સાધન છે, નિશ્ચય સાધ્ય છે. ‘જયસેનાચાર્યદેવ’માં તો બહુ આવે. ‘જયસેનાચાર્યદેવ’માં ! એ તો નિમિત્ત છે એનું જ્ઞાન કરાવ્યું. એક વસ્તુ છે એનું જ્ઞાન (કરાવ્યું), બાકી એ તો એનું સ્વરૂપ જ નથી. સ્વરૂપ તો એ જાત જે આનંદ અને જ્ઞાન છે એનું પરિણમન થાય એ એની જાત છે. રાગનું પરિણમન તો કજાત છે. અહીં તો એને જડ કીધું. જડ છે. ‘ચિદ્રૂપ’ છે ને ? શ્લોક આવશે ને ? ‘ચિદ્રૂપ જડતો’ એ શ્લોક જ આવશે. ‘ચિદ્રૂપ્યં જડરૂપતાં ચ દધતો:’ આ..હા...! (૧૨૬) કળશમાં (છે).

ભગવાનઆત્મા જ્ઞાન ને આનંદનો સાગર પ્રભુ, એને જાણવાની પરિણતિથી જાણ્યો. આહા..હા...! એ ચૈતન્ય છે. ભલે પરિણતિ પર્યાય છે પણ એ ચૈતન્ય છે. એ ચૈતન્યનું

સ્વરૂપ છે અને દયા, દાનનો વિકલ્પ ઉઠે એ જડસ્વરૂપ છે. એક કોર જડ અને એક કોર આત્મા. આહા..હા...! અને આમાંય કહેશે. 'જ્ઞાનને અને અજ્ઞાનને (ક્રોધાદિકને) આધારાધેયપણું નથી.' છેલ્લે કહેશે. (આ) પેરેગ્રાફનો છેલ્લો શબ્દ (છે). આહા..હા...!

આ તો ફરીને લેવાનું કહ્યું હતું તેથી ફરીને લીધું. 'વળી જ્ઞાનનું સ્વરૂપ જેમ જાણન...' જોઈ ભાષા ? આત્માનું સ્વરૂપ તો જાણનક્રિયા છે. આહા..હા...! આ આત્માનું સ્વરૂપ તો જાણનક્રિયા છે. જે પ્રગટ પર્યાય જાણે છે એ આત્માની જાણનક્રિયા સ્વરૂપ છે. આહા..હા...! 'જ્ઞાનનું સ્વરૂપ જેમ જાણનક્રિયા છે તેમ (જ્ઞાનનું સ્વરૂપ) ક્રોધાદિક્રિયા પણ છે...' રાગ પણ છે એમ કોઈ રીતે સિદ્ધ થતું નથી, કોઈ રીતે સ્થાપી શકાતું નથી. આહા..હા...! અહીં તો આમ કહે છે, લ્યો ! વ્યવહારે પણ સ્થાપી શકાય કે નહિ ? કોઈ રીતે સ્થાપી શકાય નહિ. જુઓ !

'(ક્રોધાદિકનું સ્વરૂપ) જાણનક્રિયા પણ છે એમ કોઈ રીતે સ્થાપી શકાતું નથી;...' ભાષા શું છે ? કોઈ રીતે. એમાં કોઈમાં વ્યવહારથી પણ નહિ એમ કહે છે. આહા..હા...! 'દેવીલાલજી' ! આવી વાત છે. ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ ! અતીન્દ્રિય અનંત અનંત અતીન્દ્રિય જ્ઞાનની મૂર્તિ આત્મા છે. ભગવાન જિનેશ્વરદેવ ત્રિલોકનાથે ભગવાનને આત્મા જોયો એ તો અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ આત્મા છે. એનું પરિણમન એને જાણનારું થયું એ જાણવાનું થયું એ તો એનું સ્વરૂપ છે, કહે છે. એ સ્વરૂપ વડે જણાણું માટે એ સ્વરૂપ છે. આ..હા...! પર્યાય એનું સ્વરૂપ છે. બીજે ઠેકાણે એમ કહે કે, પર્યાય તે પરદ્રવ્ય છે. આહા..હા...! આશ્રય, એના તરફનું લક્ષ ઇગડાવવું છે. ત્રિકાળ ઉપર દષ્ટિ કરાવવી છે. આનું પરિણામ પણ ત્રિકાળ ઉપર દષ્ટિ છે.

રાત્રે કહ્યું હતું કે, સમય સમયની પર્યાય થાય, જે સમયે પર્યાય થાય તે થાય. એક વાત. અને તે પણ નિર્મળ પરિણતિ, જે સમયે નિર્મળ પરિણતિ થાય તે સમયે તે જણાણો. એનો અર્થ કે બધામાં જે સમયે જે પર્યાય થાય તે અને જાણનક્રિયા પણ જે સમયે જાણનક્રિયા થાય તે, એ આત્માને જાણવાની પણ જે સમયે થાય ઈ ક્રિયાનો સમય છે ને ? એટલે ખરેખર તો અવસરે પરિણામ થાય કે જાણનક્રિયાથી જણાય એમ થતાં એની દષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર જાય. એનો સાર આ છે. આહા..હા...! જેને જાણવો છે એ જાણનક્રિયા એ આવ્યું, એનું સ્વરૂપ આત્મા પોતે જાણે છે. આ..હા...! કેમકે દરેક અનુયોગનું તાત્પર્ય તો વીતરાગતા છે. આમાંય આનું તાત્પર્ય તો વીતરાગતા કહેવી છે. વીતરાગતા શી રીતે થાય ? જે સમયે જે થાશે તેના ઉપર નજર રાખ્યે ન થાય. આહા..હા...! અને સ્વરૂપને જાણવાની જાણનક્રિયા એ પણ જે સમયે થવાની તે થશે. એવો નિર્ણય જેને કરવો હોય એણે તો જ્ઞાયકભાવ ઉપર જાવું પડશે. વીતરાગભાવ જેમાંથી પ્રગટે, વીતરાગભાવ પ્રગટે તેમાં જાવું પડશે. આહા..હા...! ગજબ વાત છે ! આ તો આખી દુનિયા મૂકીને એકલો થાવું હોય એની વાત

છે. એકલો છે. આહા..હા...! ક્યાં છે કાંઈ ? છે અનંતુ પણ એનામાં. બેની સત્તા જ જુદી છે, કીધું ને ? રાગની, દયા, દાનની સત્તા અને આત્માની સત્તા જ ભિન્ન ભિન્ન છે. આહા..હા...! તો દયા, દાન, વ્રત, પૂજાના પરિણામનો આધાર અને આત્મા (એનાથી) જણાય (એનો) નિષેધ છે. કહો, ‘ચીમનભાઈ’ ! આહા..હા...! આ શાસ્ત્ર કાંઈ ‘સોનગઢ’નું છે ? આ..હા...! ‘સોનગઢ’માં છપાણું છે.

ભગવાન ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા મહાવિદેહમાં બિરાજે છે. પ્રભુ ‘સીમંધર’ ભગવાન, એમની આ વાણી છે. અરે...! જગતના જીવો ! ‘સમયસાર’ ભેટણું રહી ગયું. લોકોને ભેટ આપી, ભેટ ભાઈ ! એકવાર તું આ ‘સમયસાર’ લે. લે એટલે કે પરિણતિમાં આત્માને લઈ લે. આહા..હા...! આ..હા..હા...! થોડું પણ સત્ય હોવું જોઈએ, ભાઈ ! એ.. મોટી ક્રિયા ને અપવાસ ને વર્ષાતપ ને મોટા પચીસ, પચાસ, સો છોકરાઓ લઈને સામાયિક કરવા બેસે. એ બધો કાંઈ ધૂળેય ધર્મ નથી, અધર્મ છે, અધર્મનું પોષણ છે. આહા..હા...!

‘જ્ઞાનનું સ્વરૂપ જેમ જાણનક્રિયા છે...’ (એટલે કે) શુદ્ધ પરિણતિ. ‘તેમ (જ્ઞાનનું સ્વરૂપ) ક્રોધાદિક્રિયા પણ છે એમ, અને ક્રોધાદિકનું સ્વરૂપ જેમ ક્રોધાદિક્રિયા છે...’ ક્રોધાદિક્રિયા લેવી છે ને ? અહીં જાણનક્રિયા છે ને ત્યાં ક્રિયા લેવી છે. ‘તેમ (ક્રોધાદિકનું સ્વરૂપ) જાણનક્રિયા પણ છે એમ કોઈ રીતે સ્થાપી શકાતું નથી...’ અહીં વજન છે. આચાર્ય મહારાજનું અહીં વજન છે. આમ કોઈપણ રીતે સ્થાપી શકાતું નથી. કોઈપણમાં બધુંય આવી ગયું. વ્યવહાર પણ (આવી ગયો). આહા..હા...! વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)